ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

ЯКОЇ АВТОНОМІЇ І ФЕДЕРАЦІЇ ХОЧЕ УКРАЇНА

ВІДЕНЬ, 1917.

НАКЛАДОМ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Отся брошура проф. Михайла Грушевського вийшла сього року в Київі під заг. „Якої ми хочемо автономії і федерації.“ Під заг. „Якої автономії і федерації хоче Україна“ передрукували ми її в чч. 171 і 172 „Вістника Союза визволення України“ й тепер випускаємо окремою відбиткою.

Чого хочуть Українці.

Українці в політичній справі хочуть: утворити **широку національно-територіяльну автономію України в складі федеративної російської республики.** Що значать сї слова і який устрій означає ся ними? Се треба знати ясно, щоб бути свідомим того, до чого ми всї тепер ідемо, й відповісти докладно всякому, хто запитає, чого Українці хочуть і до чого простують. В сїй книжечцї я хочу се обяснити коротко і ясно, найпростїйшими й найзрозумілїйшими словами. А хто схоче про що небудь прочитати ще подрібнїйше й ширше, на те будуть инші брошури і книги про се будуть виходити.

І так буду перебирати по ряду: що таке автономія, які бувають автономії і якої хочуть собі автономії Українцї, в яких відносинах автономна Україна має стояти до російської республики і яка повинна бути та республика під мисли Українцям.

Що таке автономія.

Автономія грецьке слово, по нашому-б сказати самозаконність (авто—номія, номос—закон), се значить право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю. Так звали ся ті городи і краї, які признавали над собою опіку чи зверхність якої небудь держави, але зіставали ся при всїй повности своїх прав у себе вдома: самі собі становили

1*

закони, вибирали собі правителїв, заводили, які хотїли, установи й податки та своїми коштами зовсїм у всїм вільно розпоряджали; мали своє військо, свою монету, свій скарб.

Автономія, котра наближаєть ся до такої повної самостійности якоїсь области, називаєть ся широкою полїтичною автономією. Се автономія в справжнїм значінню сього слова й, коли говорить ся просто про автономію без усяких додатків і пояснень до сього слова, розуміеть ся саме таку широку полїтичну автономію, що більше менше наближаєть ся до державної самостійности. Та се слово уживаєть ся часто нетільки в такім значінню, але говорять про обмежену автономію, про автономію культурну, а не полїтичну, навіть про автономію деяких верств і громад. Тому щоб не було сумнїву, про яку саме автономію говорить ся, і додають ся такі слова, як широка полїтична автономія. Вони підчеркують і поясняють, що тут іде мова про найширші права країни самій порядкувати свої справи й рішати про себе, хоч і не маючи державної незалежности та входячи в склад иншої держави.

Коли ми схочемо розібрати ся в тих назвах, які означають більше або менше право й можність якої небудь країни, себто її громадянства, її людности, порядкувати свої справи та правити ся по своїм правам і постановам, то йдучи знизу до гори, від меншого до більшого, се будуть такі форми громадського пожиття:

повний централїзм,
адміністраційна (бюрократична) децентралїзація,
вузша або ширша самоуправа (самоврядуваннє),
вузша (обмежена) або широка автономія,
неповна (несуверенна) державність,
самостійна незалежна держава.

На практицї сї ріжні форми сполучають ся, звязують ся ріжними, мало помітними часом переходами. Але я уважав за краще тут усю отсю драбинку розложити для

лекшого усвідомлення в ріжницях більшої або меншої участи громадянства в порядкуванню своїх справ.

При повнім централїзмі, докладно видержанім, всім порядкує центральне правительство через своїх урядників, які мають тісний круг діяльности, щільно обмежений розпорядками правительства, та в усім, що виходить поза сї розпорядки, мусять звертати ся до центрального правительства. Децентралїзація також може бути чисто урядничa (бюрократична), коли центральне правительство розширяє права своїх урядників, намісників чи ґубернаторів, поручає їм порядкувати справами, не питаючи ся розпорядків центрального уряду або загальних порядків держави. Так буває, коли якась область має свої великі відміни від инших країв держави, далеко від центра, — так було напр. на Кавказї, де намісники мали широкий круг повновласти в управі, але управа мала характер чисто урядничий (бюрократичний) і громадському самопорядкуванню лишено дуже мало місця. А буває й так, що адмінїстративна децентралїзація сполучаєть ся з більш-менш розвиненим самоврядуваннєм, і тодї така децентралїзація, широко розвинена, становить перехід до краєвої автономії.

Самоуправа чи самоврядуваннє — коли громадянство через вибраних людей (депутатів, гласних, совітників), зорґанізованих в радах і виконавчих комітетах, з певними виборними виконавцями, комісарами й суддями порядкує свої економічні, культурні, адмінїстраційні чи судові справи, — може бути вузшою і ширшою, більше й менше демократичною. Як приклад недемократичного (цензового) самопорядкування, вузького щодо своєї діяльности та в нїй ще дуже обмеженого контролею і впливами адмінїстрації, може служити старе земство й городська самоуправа в Росії. Мало що належало до них і всї ухвали їх у тих справах підлягали контролї адмінїстрації, що могла касувати всякі ухвали земські чи городські, відсувати й не затверджувати вибраних виконавців, їх ухвали і т. ин.

2

Приклад широкої самоуправи (що правда, також недемократичної) дає устрій Анґлії, де сливе нема адміністрації коронної, урядничої, а всім порядкують місцеві ради й вибрані ними судді, комісари й инші виконавчі орґани місцевої людности.

Широке самоврядуваннє, зорґанізоване на якусь область, забезпечене від втручування центрального правительства чи його місцевих урядників, наближаєть ся до автономії. Напр. те, що називаєть ся краєвою автономією в Австрії («автономія коронних країв»), се властиво широке провінціяльне самоврядуваннє, наше земство, тільки розширене на цілу провінцію, часом більшу (як Галичина), часом невеличку (як Буковина) й забезпечене від втручання центральних міністерств і місцевої адміністрації. Галицький сойм і повітові ради завідують також тільки деякими сторонами економічного, суспільного й культурного життя (школи, головно низші, санітарне діло, доброчинні установи, дороги, економічна культура краю). Соймове уставодавче право обертаєть ся в тихже тісних межах. Його устави й постанови йдуть на затвердженнє цісаря, так само й краєвий буджет (смѣта), що покриваєть ся з додатків до державних податків, які може заводити у себе в краю сойм. Тільки останніми часами, коли Поляки стали домагати ся якоїсь нагороди за те, що Галичина не включаєть ся в склад незалежної Польщі, як вони того собі бажали, австрійське правительство (в жовтні 1916 р.) пообіцяло дати Галичині ширшу автономію, «яку тільки можна сполучити з приналежністю її до австрійської держави», — поширити її до розмірів майже повної державної самостійности, себто до того, що розумієть ся під автономією у властивім значінню слова.

Таким автономним життєм живуть напр. деякі кольонії Анґлії, як Канада, Австралія, Нова Зеляндія, Полуднева Африка: вони наближають ся до повної державности, мають своє військо та фльоту, гроші й марки, своє

законодавство й суд. Король через свого ґубернатора (котрого іменує за порозуміннєм з кольонією) виконує тільки деякі права, на практиці зведені до дуже малих розмірів.

Таким чином автономія має в сучасній практиці ріжні відтінки, ріжні варіянти, від розширеної самоуправи до повної сливе державности. Теоретичною ріжницею між простою самоуправою і автономією уважаєть ся се, що самоуправа, мовляв, порядкує місцеві справи з поручення центральної власти, а автономія має своє власне право, конституційне, чи то на основі договору з центральною властю, чи то з надання, але такого, якого вже не можна взяти назад односторонньою волею центральної власти. Напр. автономія Хорватії в угорській державі забезпечена конституцією, яка не може бути змінена инакше, як за згодою угорського парляменту й хорватського сойму.

З другого кінця повнота самопорядкування, зведена до як найменших розмірів залежність від корони (центральної власти), непохитне забезпеченнє від усяких втручань і обмежень самопорядкування автономної країни надають сій автономній країні уже характер сливе держави. Нелегко буває установити ріжницю між широкою автономією і державним характером такої країни, яка має всю повноту самостійного самопорядкування. Нераз буває, що там, де одні знавці бачать тільки провінцію з широкою автономією, инші добачають з неменшим правом державу, несуверенну, залежну. Напр. такі спори вели ся про Україну, чи вона перед скасуваннєм гетьманства була несуверенною державою, чи автономною провінцією російської держави, і так само про Фінляндію. Тільки в федеративних державах нема такої непевности: там кождий автономний член федерації являєть ся державою, тільки невповні самостійною, несуверенною.

2*

Національно-територіяльна автономія.

Так от пояснено, які відміни автономії бувають щодо її обсягу й що значить се, що ми хочемо **широкої** автономії. Тепер перейдемо до вияснення, що значить отсе гасло **національно-територіяльної** автономії.

Се поясненнє додаєть ся тому, що автономія може бути не національно-територіяльна, а краєва, обласна, себто територіяльна тільки, без звязку з національністю, або тільки національна, без звязку з територією. Щоб пояснити сї ріжниці, я вертаю ся знову до Австро-Угорщини, де були й вироблені домагання національно-територіяльної і чисто національної нетериторіяльної автономії.

Діло в тім, що в Австро-Угорщинї права автономної самоуправи надано (в 1860-ох рр.) «коронним краям» або провінціям в такім складі, в якім вони були в той час або — як висловляють ся австрійські політики — так, як вони «історично зложили ся». Напр. Галичина творить один «коронний край» так, як її зліплено зовсїм припадково й механічно з ріжних куснїв колишньої Польщі: старе українське галицьке князївство, з українською людністю, сполучено разом з корінними польськими землями (краківською землею) і зроблено з них один край, що має спільний сойм, спільну краєву управу, вибирану ним, спільний краєвий скарб і т. д. Наслїдок того був такий, що Поляки з східної (української) Галичини разом з Поляками західньої (польської) Галичини, завдяки ще й недемократичній (цензовій) орґанізації автономного представництва, мали більшість у соймі, проводили такі постанови, які були корисні тільки для польської народности, витрачували краєві гроші на польські цїли, обсаджували всякі місця в самоуправі Поляками і т. ин. Через те галицькі Українцї поставили здавна домаганнє подїлу Галичини по національности на дві автономні території, українську й польську, себто, щоб замінити краєву авто-

номію національно-териториялною автономією. Такі домагання ставили ся і в деяких инших краях, де були зліплені до купи території з ріжною людністю і їх можна без великого труду розділити.

Але бувають такі краї, де людність перемішана так, що й не можна її розділити по місцевостям. Бувають народности так розпорошені, що ніде вони не мають країни такої, щоб там була їх більшість. В такім от становищі особливо Жиди. Тому найбільше з їх сторони підносить ся думка, що національно-териториялна автономія все таки не задоволяє національних домагань, а краще-б тримати ся національної автономії, нетериториялної (або екстериториялної). Себто щоб права самопорядкування мали люде, горожане з ріжних країв держави, які признають ся до якоїсь національности та вписують ся на лїсту (список) сеї національности: щоб їм вільно було мати свій сойм, свій скарб, куди-б ішла якась частина податків, які вони платять, і з тих грошей вони могли-б обслугувати свої культурні потреби, — удержувати школи, театри, музеї, шпиталї і т. ин.

Та все се — поперше доволї складна річ, бо поруч того прийдеть ся орґанізувати самопорядкуваннє териториялне (такої проби ще не зроблено, як воно буде), подруге — таке національне самопорядкуваннє може полагоджувати тільки деякі справи (саме культурні, тому й автономія така зветь ся культурною). Тому до такої орґанізації прийдеть ся звертати ся для заспокоєння потреб розпорошених національностей; тамже, де якась національність має свою ясно означену територію з виразною своєю більшістю, там національні потреби сеї народности заспокоюють ся національно-териториялною автономією, а потреби національних меншостей забезпечують ся певними постановами, які зіставляють їм представництво в автономних установах і ріжні права на задоволеннє їх культурно-національних домагань.

Українці хочуть, щоб з українських земель російської держави (бо про них говоримо поки-що, не зачіпаючи иншого питання — обєднання всіх українських земель) була утворена одна область, одна національна територія. Сюди, значить, мусять увійти ґубернії в цілости або в переважній части українські — київська, волинська, подільська, херсонська, катеринославська, чернигівська, полтавська, харківська, таврійська й кубанська. Від них треба відрізати неукраїнські повіти й волости, як скажім, північні повіти чернигівської ґуб., східні кубанської тощо, а прилучити натомісць українські повіти сусідніх ґуберній, як хотинський і частини акерманського бесарабської, східні части холмської ґубернії, полудневі окрайці ґуб. городненської, минської, курської, західні части Вороніжчини, Донщини, чорноморської і ставропільської ґуб. Так утворить ся територія, де українська людність становить більшість (в городах тепер Українців менше, але городи мусять іти за більшістю доохресної території). Ся українська територія має бути зорґанізована на основах широкого демократичного (не цензового) громадського самопорядкування, від самого споду («дрібної земської одиниці») аж до верху — до українського сойму. Вона має вершити у себе вдома всякі свої справи — економічні, культурні, політичні, удержувати своє військо, розпоряджати своїми дорогами, своїми доходами, землями й всякими натуральними багатцвами, мати своє законодавство, адміністрацію і суд. Тільки в деяких справах, спільних для всеї російської держави, вона має приймати постанови її загального представництва, в котрім братимуть участь представники України пропорціонально до її людности й людности всеї російської республики. Отсе розуміється ся, коли говорить ся,

що ми хочемо національно-територіяльної автономії України, широкої, політичної й демократичної.

Яка користь з такої автономії?

Се мабуть ясно вже і з усього сказаного й тому більше для доповнення скажу кілька слів про головнійші користи від такого автономного ладу України.

З національного погляду дуже важно, що як усі українські землї будуть зібрані в одну територію, само собою Українцї будуть господарями у себе: вони матимуть змогу свобідно задоволяти свої національні потреби в громадськім самоурядуванню, в своїм соймі й своїх установах. Забезпечивши права меншим народностям своєї землї, не маючи заміру панувати над ними чи обмежувати їх у чімсь, навпаки — уділяючи і їм поміч з автономного скарбу, вони матимуть змогу по справедливости обертати головну масу засобів свого краю на задоволеннє потреб свого народу. Тим способом українські робочі маси, що протягом стільки століть використовували ся, обдирали ся на завдання чужих їм держав, на зріст і пануваннє панських і буржуазних верств, чужих їм по національности й культурі, на розвиток отсеї чужої культури, — аж тепер дістануть змогу культурного й економічного розвитку, піддвигнення з свого занепаду матеріяльними й духовими засобами своєї землї. Можна нарештї буде вжити сих багатих засобів на розвиток усеї повноти українського національного, культурного й політичного життя і дати приступ до нього найширшим народнїм масам, робочому народови, коштом котрого досї виростали тільки чужокультурні верстви та їх економічні й політичні впливи.

З економічного погляду дуже важно, щоб природні багацтва української землї та її людська сила не марнували ся і не притягали ся штучно на бік з великою шкодою для краю й даремною розтратою для всього людства, ріжними сторонніми економічними рахунками, а вживали ся

мудро в інтересах економічного розвитку краю і народнього добробуту. Україна становить окрему економічну область з своєю виразною фізіономією й укладом, багато обдаровану всякими умовами для великого економічного розвитку й поступу. Вона має своє море й гори, великі ріки, світові транзітні шляхи, велику масу родючого ґрунту, умови для доброго хову худоби, запаси лїсу й водної сили, уголь і залїзо — сї дві основи сучасного промислу, инші металї й мінерали, клїматичні місця і лїчничі курорти, а до того головне — людність роботящу, енерґічну, кріпку, що зростає швидко, одним словом — всякі підстави для того, щоб стати країною багатою, економічно незалежною, а не такою відсталою і занедбаною, як тепер. Але для сього треба, щоб кермуваннє економічними справами належало до самого краю, до його автономних орґанів, — щоб ріжними тарифними штуками не відтягало ся продуктів від найкориснїйших для них шляхів, щоб митовою (таможенною) полїтикою не калїчено розвитку промислу й торговлї, щоб економічну енерґію і сировий продукт не притягано штучно до ріжних позакраєвих фабрично-промислових районів, і т. и. Необхідно треба автономії на те, щоб запевнити українському хлїборобови як найбільший прибуток, українському пролетареви як найвищий зарібок, дати надвишцї людности роботу на місцї в розвиненім промислї замісць того, щоб він мандрував у світ за очі та його робуча сила пропадала для краю. В орудуванню української автономії повинен зістати ся земельний фонд — з тих земель, які будуть викуплені від землевласників. В її завідуванню мають бути прибутки промислові та взагалї всї лишки доходів, щоб повертати їх на розвиток продуктивних сил України.

З культурного погляду ясно, що тільки при орудуванню краєм і його засобами українською автономією дійдуть своєї правди пребагаті й цінні завязки культури, науки й мистецтва багато обдарованого нашого народу.

Тільки під її рукою вони з прищіпки до «загально-державної» культури вийдуть на центральне місце в життю своєї країни. Розвинувши ся в культуру багату, сильну. оригінальну, розгорнувши своєнародні свої завязки в тіснім єднанню з европейськими течіями, стануть тою краєвою культурою, яка своїм багатим і ріжнородним мистецтвом, літературою, краєзнавством огорне свобідним і невимушеним звязком народности України, обєднані любовю і привязаннєм до своєї спільної вітчини, до свого краю.

Все се так очевидно, що про се нічого багато говорити. а так важно, що дійсно — треба **всю свою душу й силу вложити, щоб здобути широку національно-територіяльну автономію для України!** Подумати, яка се буде економія часу й енергії, скільки відпаде даремних заходів, коли Україна обєднаєть ся в одну національну територію! Відпаде вся боротьба за національні українські права, яка гальмує економічний і політичний розвиток, напр. у мішаних «коронних краях» Австрії й її парляменті. Не треба буде висилювати весь хист і енергію на заходи коло полагодження своїх національних і краєвих справ у всеросійській Думі, робити там хитрі партійні комбінації, щоб провести свою справу, «обробляти» російське ліберальне громадянство, чи инші російські партії, щоб прихилити їх до своїх національних і краєвих домагань. Досить ми мали — нетільки з покійним режімом, але і з сим поступовим російським громадянством! Нехай живе здорове собі, а нам щоб свої справи рішати у себе вдома в своїм соймі, а в загальнім представництві російської федеративної республики тільки те небагате, що тикаєть ся її всієї.

А тепер саме про сю федеративну республику треба порозуміти ся.

Федеративний устрій.

Ми не вдоволяємо ся широкою автономією України, а ще хочемо, аби держава, до котрої вона входитиме, була федеративною: щоб се була федеративна, демократична російська республика. Чому се важне для нас?

Річ проста. Коли Україна матиме навіть широку політичну автономію своєї національної території, але російська держава, з котрою вона буде звязана, зістанеть ся зцентралізованою державою, то хочби навіть автономія України була забезпечена формально, конституційною хартією, становище її не буде певне й відносини її до Росії не будуть добрі. Наша стара Гетьманська Україна мала широку автономію, була правдивою державою, хоч несуверенною; а як звязала ся з централїстичною московською державою, навіть за обостороннїм договором, який не міг бути нарушений односторонньою волею Москви, так її автономія стала на похилу площу. Доти та автономія була, доти Московщина всї зміни в конституції її переводила не инакше, як за згодою (хоч і вимушеною) самої України, доки настав час, коли московське правительство (за Петра I) почуло себе сильним та й поважило ся зломити свій «трактат Б. Хмельницького» (так само правительство Петра I його називало). Та й зломило. Так і Фінляндія — доти мала свою конституцію, признану їй російським правительством, доки воно її не скасувало. **Тому становище України буде забезпечене й відносини її до російської республики будуть певні й щирі тодї тільки, як Україна не стоятиме одинцем, а всї части російської республики будуть нетільки що автономними провінціями, а державами, звязаними федеративним звязком.**

Федерація, инакше союзна держава (федеративний — союзний по латинї) саме означає обєднаннє в одній державі кількох держав же. Орґанїзація йде або знизу, — коли кілька окремих держав або незалежних громад ор-

ґанїзують ся в одну державу й віддають дещо з своїх суверенних (верховних) прав загально-державній орґанїзації і її орґанам, а решту сеї суверенности зіставляють собі та своїм місцевим орґанам, не перестаючи й далї бути державами, неповносуверенними тільки. Або йде згори, коли одностайна (унїтарна) держава дїлить ся своїм суверенїтетом з своїми провінціями й перетворюєть ся в федерацію. Так було напр. з Мексікою, Венецуелею, Бразилїєю. В такім переходї від одностайної держави з провінціями й кольонїями (Ірляндією, Канадою, Австралїєю, Н. Зеляндією, Пол. Африкою) до федеративної форми видимо стоїть тепер Великобританїя. Буває так і так, в результатї те саме: ґрупа держав, над котрими є спільні федеративні орґани, що розпоряджають деякими суверенними правами та представляють всю союзну державу назверх перед сусїдами. Між правниками-спеціялїстами йдуть спори, хто тут властивий посїдач державного верховенства — чи держави-члени, обєднані в союзї, що частину своїх прав передають союзній орґанїзації, — чи союзна держава, яка частину свого суверенїтету лишає своїм членам для повноти їх місцевого самопорядкування. Инші дотепно пояснюють, що властивий володарь верховного права в такій державі — се народ (а в такій ріжноманїтній державі, як російська, — се народи й области, обєднані в федерації). — Він частину свого суверенїтету передає союзній державі, частину заховує державам-членам.

В отсїм пунктї, що складові части союзної держави не являють ся простими автономними провінціями, а таки й далї державами, — вага федеративної орґанїзації. Се зазначаєть ся часом і в самій назві федерації: найбільш звісна з них назва північно-американської союзної держави — «Сполучені Держави Америки» (Соединенные Штаты — штати се значить держави).

Відносини між союзною державою і тими частями-державами, що обєднують ся в нїй, укладають ся дуже

ріжнородно. Але скрізь переводить ся постанова, що звязь сих держав непорушна, — поодинокі держави-части, війшовши в союз, не мають права виходити з нього, — вони зрікають ся сього права. Назверх, щодо инших держав, союзна держава виступає як одно тіло, — право заграничної політики належить тільки до союзної держави, а не держав-частей. Так само провід військовими силами та фльотою держави. Поза тим конституція звичайно вичисляє ті справи, які належать до союзних, федеративних орґанів, а все невичислене належить до місцевих орґанів самопорядкування держав-частей.

На практиці помічаєть ся таке цікаве явище: автономні провінції старанно обстоюють свої автономні права від усяких втручань центральної власти й пильнують її поширювати. Але доти тільки, доки загальна державна орґанізація виявляє явну чи укриту охоту до того, щоб накидати їм свою волю. Коли-ж вона щиро зрікаєть ся сих змагань і признає своїм складовим частям, бувшим провінціям, усі права розпоряджати собою, — тоді, утвердивши свою державність і автономність, части починають навпаки йти до того, щоб установити між собою яко мога тіснійшу одностайність, невимушену спільність. Так, що можна сказати: до федерації части держави виявляють охоту до руху від центру, після федерації — йдуть до центру. Се треба мати на увазї супроти ріжних балачок противників федеративного ладу, ніби-то федеративний лад веде до руїни й розділу держави. Ґерманія тридцять злишком літ тому стала федеративною державою і за сей час її державна одностайність не ослабла, а скріпила ся і виявила в останнїх літах таку силу орґанізації, внутрішньої звязлости й одности, як ніодна унітарна (одностайна) держава.

Цікаво через те приглянутись устроєви сеї найблизшої сусїдки-федерації. Вона називає себе «вічним союзом для оборони території й підтримування німецького наро-

ду». На чолї союза стоїть імператор, котрим має бути король Прусії, але роля його по конституції має бути більш декоративна й тільки фактична вага Прусії яко найбільшого з членів союза й особисті прикмети такого імператора, як нинїшнїй, дають йому таку пануючу ролю. Зверхня, суверенна власть належить не йому, а сьому «союзови нїмецьких володарів вільних міст», що творять федерацію — чотири королївства, шість великих герцоґств, пять герцоґств, сїм князївств, три міські республики й ще одна «імперська область» — Ельзас-Льотаринґія. Орґанами союзного правлїння являють ся: «союзна рада» й «імперське зібраннє» (райхстаґ). Союзна рада складаєть ся з делєґатів від правительств поодиноких держав союза, пропорціонально до їх великости, — малі держави посилають по одному, більші по кілька. «Імперське зібраннє» (парлямент) — з послів, вибираних всею людністю Німеччини простим, безпосереднїм і тайним голосуваннєм. До сих орґанів належить в широких розмірах законодавство: вони установляють бюджет союза, податки на його потреби, розмір рекрутського набору для війська. Союз має великі впливи на економічне життє — до його каси йдуть доходи від мита, почт і телєґрафів, від імперських (союзних) залїзниць (союз має право будувати залїзницї по цїлій імперії); союзне законодавство установляє норми банкової справи, монету, міру й вагу. Взагалї союзне законодавство захоплює дуже широкі круги — далеко ширші нїж по инших федераціях. Натомісць суд, адмінїстрація і громадське самопорядкуваннє належить до держав-членів союза, При тім єсть деяка ріжниця між малими й більшими державами: більші правительства самі розпоряджають своїм військом, своєю почтою, залїзницями, всею своєю адмінїстрацією, менші фактично правлять ся імператором і його мінїстрами. Держави зорґанїзовані переважно дуже недемократично й перевага в усім життю Прусії, з її мілїтаризмом і аристократизмом, викривлює федеративний

устрій союзу. Федеративна російська республика мусить уложити своє життє инакше.

Федеративна російська республика.

Ми хочемо, щоб держава, в склад котрої входитиме автономна Україна, була федеративною демократичною республикою.

Хочемо, щоб вона була республикою: щоб в нїй не було нї царя нї якої иншої невідповідальної голови, що мала-б право правити до кінця віку й передавати своє місце, свій престіл по наслїдству своїм потомкам; хочемо, щоб вся власть була в руках людей, вибраних народом на час і перед народом за свою діяльність відповідальних. Сим республика ріжнить ся від монархічних держав, бо в них монарх, хочби обмежений конституцією, — хочби такий, що «тільки королює, а не править», все-таки являєть ся невідповідальною особою і своїх впливів завсїди може уживати на те, щоб ослабляти й гальмувати волю народу. Для Росії, в котрій ще стільки зістало ся всякої всячини від старого самовласного режіму, що тільки жде, аби за щось учіпитись і по маленьку вертати хоч дещо з старого порядку, — монархія не годить ся. І тому величезна більшість людей, які цінять новий лад і його свободу, стоять і повинні стояти **тільки за республику!**

Ся республика має бути демократична. Як устрій автономної України, так і устрій всеї держави має бути опертий на рівности всїх горожан. Якийсь ценз не повинен мати місця. Як орґани місцевого порядкування і автономного представництва, так і законодатні орґани республики повинні виходити з народнього вибору загальним, рівним, безпосереднїм і тайним голосуваннєм. Не має бути під якоюсь укритою формою дано якимсь верствам більше впливу й участи у виборах ніж иншим. Виборче право мусить бути однакове чоловікам і жінкам

і починати ся від молодого віку, недалі 20 літ. Щоб не-тільки більшість виборців мала голос в представництві, повинен бути даний голос і меншостям через пропорціональне представництво: щоб депутатські мандати розділяли ся по числу голосів, поданих з цілої области. Щоб не віддати законодатної та виконавчої власти виключно у власть найсильнійших партійних орґанізацій, а запевнити народови безпосередній вплив на законодавство, повинен бути признаний йому законодатний почин — право вносити в парлямент чи соїм проєкти законів, які мусять бути там розглянені, а ухвали парляменту чи сойму в найважнійших справах повинні йти на затвердженнє народу (се зветь ся референдум). Отсе устрій правдиво демократичний, до котрого маємо йти.

Але республика повинна бути крім того й федералістична, а не централістична. У Франції, скажім, республика істнує вже більше сотні літ, але вона централістична. Вся власть на місцях в руках бюрократії, чиновників, котрих визначають міністри, — а міністрів призначає більшість парляменту. З кождою переміною в парляментарній більшости йде переміна адміністрації. Життє гальмуєть ся її впливами. В найдрібнійших справах треба чекати дозволу й ласки центрального правительства. Місцеве самопорядкуваннє слабо розвинене та стіснене адміністрацією. Така республика нас не вдоволить. Ми всї втомлені та знеохочені страшним і прикрим централїзмом старого російського режіму й не хочемо, щоб він жив далї, хочби й під республиканським червоним стягом. Ми хочемо, щоб місцеве своє життє могли будувати місцеві люде й ним порядкували без втручання центральної власти. Хочемо широкої місцевої самоуправи, обєднаної автономною орґанїзацією України, й тогож самого бажаємо й иншим народам і областям. А для запоруки того автономного устрою хочемо, щоб автономні краї були не простими провінціями, а членами російської федерації,

учасниками її державности. До того разом з нами Українцями здавна йшли инші народности Росії, що й порозумівали ся з нами в тих справах — Білоруси, Литовці, Лотиші, Ести, Грузини й ин. і з ними належить нам і тепер іти до тої спільної мети.

Маємо для неї взірці в федеративних республиках швайцарській, північно-американській, бразилійській і инших. Правда, в них багато не відповідає демократичному ладови. Російську треба збудувати на чисто демократичних підставах, але зорґанізувати її не централїстично, а федералїстично, щоб вона звязала союзним звязком автономні національні території й области яко рівноправні учасниці державного права, щоб зникла нарешті та остогидла ріжниця між державною нацією і недержавними, щоб усі були державними на своїй землї.

Автономна Україна в федеративній російській республиці.

Представлю собі на закінченнє в головних рисах, як мав би виглядати той устрій, котрого ми хочемо.

Україна зорґанізуєть ся на основах широкої місцевої самоуправи. Місцеве самоврядуваннє дрібної земської одиниці, обране загальним, рівним, безпосереднїм і тайним голосуваннєм чоловіків і жінок, буде порядкувати всіма місцевими економічними, просвітними й культурними справами, згідно з загально-державним і українським автономним законодавством і вибирати своїх людей для місцевого завідування (адмінїстрації). Місцеві народности будуть мати своїх представників у сих місцевих радах і установах. Загальним, рівним, безпосереднїм і тайним голосуваннєм будуть вибирати ся людністю України депутати до Українського Сойму; депутатські місця будуть розділені відповідно підрахункови голосів цілої України, щоб усі партії, течії й національні ґрупи мали своїх представників. Сей сойм порядкуватиме справами всеї Укра-

їни в її етноґрафічних межах і видаватиме закони у всяких справах окрім тих небагатьох, що будуть полишені для загально-державного парляменту й міністрів республики.

Такі загально-державні справи мабуть будуть: справа війни й миру, міжнародні трактати, завідуваннє воєнними силами республики, пильнуваннє одностайної монети, міри, ваги митових (таможенних) оплат, нагляд за почтами, телєґрафами й залізницями держави (деякі залізниці мабуть і далї будуватиме республика й вони будуть в спільнім завідуванню її міністрів і краєвих міністрів), надаваннє певної одностайности карному (уголовному) й цивільному (гражданскому) праву країв, стеженнє за додержуваннєм певних принципів охорони прав національних меншостей в краєвім законодавстві.

Все необняте загальним законодавством республики належатиме до краєвого законодавства. Сойм вибиратиме свій виконавчий комітет, чи раду краєвих міністрів для порядкування справ области й заступства інтересів краю в раді міністрів республики та стеження за тим, щоб діяльність їх чи парляменту республики не входила в сферу прав Українського Сойму та його міністерств. Осібні міністри в українськім кабінеті будуть пильнувати прав національних меншостей Української Землї. Українське військо, — поки не буде замінене міліцією, — хоч підлягатиме розпорядкам центральної воєнної власти республики, буде відбувати свою службу в межах України, утримувати ся її коштом і не виводиметь ся з української території инакше, як при оголошенню війни. Право зносин з пограничними державами в справі охорони своїх торговельних і всяких инших інтересів мусить бути за Україною і при укладанню трактатів республики український міністер, як і міністри инших членів федерації, мусить мати голос. Війна і мир також не можуть бути рішені без їх участи.

Так в головних рисах представляєть ся сей будучий устрій. А яснійше покаже його нам проєкт автономного статуту України, що буде уложений комітетом, зложеним з українських делеґатів і від инших народностей — меншостей України. Він буде поданий на затвердженнє конґресови України, зорґанізованому так, щоб він висловлював волю людности всеї території України. А санкцію (останню ухвалу) йому дадуть всеросійські Установчі Збори.

Так уявляєть ся се все.

Купуйте „дешеві й загально-доступні видання Союза визволення України:

к.с.

1. **В. Антонович.** Хмельниччина в повісти Г. Сєнкевича . . . —·40
2. **М. Богданович.** Білоруське відродженнє . . . . —·40
3. **Іп. Бочковський.** Фінляндія та фінляндське питаннє . . . 1·20
4. **H. Boczkowski.** Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питаннє.) По чеськи. З картою України . 1·—
5. **Вяч. Будзиновський.** Як Москва нищила Україну . . . . —·60
6. **М. Возняк.** Наша рідна мова. З 18 портретами . . . . . —·20
7. **Памяти Івана Франка.** Опис життя, діяльности й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками . . . . 1·—
8. **Вол. Гнатюк.** Національне відродженнє австро-угорських Українців (1772—1880 рр.) . . . . —·80
9. **Вол. Гнатюк,** Українська народня словесність. . . . . . 1·—
10. **Prof. M. Hruschewskyj.** Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . —·50
11. **Проф. М. Грушевський.** Як жив український народ. . . . —·50
12. **М. Грушевський.** Якої автономії і федерації хоче Україна —·40
13. **Вол. Дорошенко.** Українство в Росії. Найновійші часи. З численними портретами . . . . 1·20
14. **Памяткова книжка** Союза визволення України і **календарь** на 1917 р. з 103 іл. Ціна 2·50 опр. прим. 3·70
15. **О. Кириленко.** Українці в Америці . . . . —·50
16. **G. Cleinow.** Das Problem der Ukraina. Українська проблєма. —·20
17. **О. Кобець.** В Тарасову ніч. З образками . . . . —·50
18. **О. Кобець.** З великих днів. З образками . . . . —·50
19. **Др. І. Крипякевич.** Українське військо. З малюнками . . . —·40
20. **Dr. E. Lewyckyj,** Galizien . . . . —·60
21. **Др. Е. Левицький.** Листи з Німеччини . . . . —·80
22. **Др. М. Лозинський.** Галичина в життю України . . . . . —·60
23. **М. Лозинський.** Іван Франко. З портретом Ів. Франка . . . 1·—
24. **Др. М. Лозинський.** Михайло Павлик . . . . —·40
25. **Др. Осип Назарук.** Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками . . . . 3·50
26. **Др. Іван Пулюй.** Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung . . . . —·80
27. **St. Rudnyćkyj.** Ukraina. Land und Volk. Бр. 10·— в полотні 12·—
28. **Сім пісень.** Гостинець для українських вояків. З нотами . . —·20
29. **О. Скоропис-Іолтуховський.** Значіннє самостійної України —·20
30. **Проф. С. Томашівський.** Церковний бік української справи —·30
31. **M. Trotzkyj.** Die ukrainische national-politische Bewegung —·50
32. **М. Троцький.** Литовці . . . . —·40
33. **V. Choma-Dovski.** Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи) . 1·—
34. **Др. Л. Цегельський.** Русь-Україна і Московщина-Росія . . . —·80
35. **Др. Андрій Чайковський.** Петро Конашевич Сагайдачний . —·40
36. **Чужинці про українську справу** . . . . —·40
37. **Т. Шевченко.** Кобзарь. 2-ий випуск . . . . 1·—
38. **Проф. І. Шишманов.** Роля України в болгарськім відродженню —·20

Набувати можна отсї всї книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.**

На жаданнє висилаєть ся почтовий чек ч. 107.090.

Ціна 40 сот.